

„Немили-недраги“ – живот в изгнание, посветен на родината и свободата

© 09.10.2019, 02:50 ч.

„НЕМИЛИ-НЕДРАГИ“ – ЖИВОТ В ИЗГНАНИЕ, ПОСВЕТЕН НА РОДИНАТА И СВОБОДАТА

Повестта *„Немили-недраги“* (1883) е публикувана за първи път в сп. *„Наука“*. По-късно е включена в сборника *„Повести и разкази“* (1891). Вазов създава творбата си на 33-годишна възраст – възраст на равносметка. Преживял е бурните революционни години, Руско-турската война, Освобождението на България. Свидетел е на героичните подвизи на хиляди знайни и незнайни борци, отдали живота си на родината. Заедно с това е съвременник на новата епоха, чийто дух няма нищо общо с величавата борбеност на революционните години.

Заглавието на повестта обичайно се извежда като цитат от Ботевото стихотворение *„На прощаване“* и по-конкретно от стиховете „по тази тежка чужбина – / да ходим да се скитаме / немили, клети, недраги!“. Изразът *„немил-недраги“* е познат още от народните песни. В своя *„Речник на българския език“* (1895 – 1904) Найден Геров обяснява *„ходи немил-недраг“* със следното: *„няма си нийде никого, скита се по людските врата, по чужбина; безродний, безприютний“*.

Първа глава има функцията на **експозиция** (въведение) в творбата – създава се подходяща нагласа към героите, настройва се към състрадание. Внушава се възхищение пред силната воля на хъшовете да оцелеят въпреки трудностите.

В тази глава са представени и **основните герои**. Сред тях се откроява **Странджата**, върху когото повествователят се спира на няколко пъти. Първо разказвачът го въвежда чрез наименованието на кръчмата (*„Народна кръчма на Знаменосецът!“*), а после – като централна фигура от картината в кръчмата. Обрисова го като великан. Особено важни за изграждането на образа са надписът

под изображението и възторжените думи, с които завършва: *„Да живее храбрият Странджа – Знаменосец!“*. После идва портретната характеристика на героя, без все още да е назован по име. Следят се реакциите му и разпаленото му участие в диалога. След представянето на останалите присъстващи повествователят отново се връща към стария хъш с нов, по-детайлен портрет. Вниманието обаче този път е насочено върху болнавия му вид. Накрая се назовава името му и се прави връзка с платното от стената. Описанието придобива **кръгова композиция**. (Изображението приключва там, откъдето е започнало – от картината с четниците.) По този начин категорично се подчертава позицията на Странджата в „кръга“ на хъшовете – ролята му на център и обединител. Подсилва се и **контрастът** между славното, изпълнено с подвизи минало, и мизерното настояще.

За изграждането на героите авторът ползва реални **прототипи** (първообрази). В образа на **Бръчков** пресъздава себе си. Действителна фигура е и **Никола Странджата** (Нено Тодоров Странджата), знаменосецът на четата на Филип Тотю. След разгрома на дружината той прави кръчма в Браила, която е втори дом за изпадналите в лишения и бедност политически емигранти. Именно там младият поет преживява няколко месеца по време на бягството си от Олтеница. Според изследователите за изграждането на образа на **Спиро Македонски** силно повлиява познанството на Вазов със Стефан Стамболов, чиито решителен характер и постъпки силно впечатляват поета. Твърди се, че името Македонски е избрано произволно, но то напомня за друга действителна личност – Христо Македонски, участник в четите на Хаджи Димитър и Стефан Караджа, доживял Освобождението. Прототип на **Владиков** е Ботевият съмишленик и другар Велико Попов, учител в Галац.

СЮЖЕТЪТ

Сюжетът на повестта разказва за изгнаническия живот на хъшовете и за участието им в освободителната борба на българите и на другите поробени славянски народи.

Творбата започва с **представянето на основните герои** в тяхната естествена среда (I – III глава). Следва описание на **несретния хъшовски живот** (V – VII глава), на **подготовката за въоръжена борба** (VIII - XIII глава). Повестта завършва с **включването на хъшовете в освободителната война на Сърбия** и героичната смърт на повечето от тях при Гредетин (XIV – XVII глава).

Особено интересна е **IV глава**, която изобразява постановката на *„Изгубена Станка“*, в която ролите се изпълняват от самите хъшове. Тайната цел на

представлението е да се съберат пари за разноски на специален човек, който да убие султана в Цариград. Това обаче не се случва, тъй като хъшовете, въодушевени от успеха си, изхарчват спечеленото по браилските кръчми.

Ключови в сюжетното развитие са **срещите и въодушевените разговори** в кръчмата на Странджата (I – III глава). Важни моменти са още: смъртта на Знаменосеца (V глава), преминаването на Дунава от Македонски и срещата му с Левски (X глава), битката при Гредетин (XVI - XVII глава).

Според изследователите сюжетът на повестта се разгръща в **два плана**, които са в непрекъснато взаимодействие и конфликт. В **единия план** се описва тежкото настояще на героите, всекидневната им и нелека борба за оцеляване. Това е животът, който са принудени да водят. От друга страна, присъства един **висок план** – този на славните сражения от недалечното минало, в които участници са били и самите хъшове, спомените за Балкана и за страдащото отечество. Това е животът, в който биха искали да се осъществят. В този план са поместени и най-съкровениите им желаня – мечтите за свободното и щастливото бъдеще. В последните глави от повестта двата плана се сливат, за да изградят една величава картина на подвига на героите в битката за освобождение.

Съществено значение за представянето на героите има употребата на **мотива за съня**. За хъшовете сънят е възможност за кратко да забравят унижителното настояще. Това е миг на отдих преди следващия ден, който идва с бедност и неизвестност.

Ключов момент във втора глава е **сънят на Бръчков**, чрез който се разкриват неговите мечти и възжелания. Той все още не е видял истинското лице на живота в Румъния. Все още не е изпитал теглилата на изгнаничеството. Затова и картината, която вижда насън, е вдъхновена и приповдигната. В нея се пресъздава решителната битка за свободата на отечеството. Тя е грандиозна по своите измерения. Впечатлението е, че цялата земя и всички природни стихии са съпричастни към делото. (*„Балканът се люлее, горите шумят, ветровете духат...“*) Видяното в съня се превръща в предсказание за съдбата на Бръчков. Чрез съня се засилва контрастът между хъшовските блянове и реалността на робското настояще.

Първоначално в **„Немили-недраги“** събитията се развиват в Румъния (в Браила и в Букурещ), а после се пренасят на сръбска територия. За сюжетна основа на творбата служат двете изгнаничества на поета в Румъния – в Браила през 1870 г. и в Букурещ през 1876 – 1877 г. И двата града са центрове на българската емиграция от онова време. Там се основават и български

революционни комитети, чиято цел е освобождението на България. Твърди се, че през втората половина на XIX век в **Браила** пребивават над 20 хиляди български преселници. Така градът се оформя като своеобразна културна и революционна столица на българската емиграция. В него се издават български вестници и списания, основават се български училища, организира се съпротивителната борба. В Браила Вазов се среща с Христо Ботев, което е решаващо за формирането му като поет. В **Букурещ** Вазов става секретар на Българското централно благотворително общество (1876), което официално се занимава с благотворителна дейност, но всъщност целите му са революционни.

ЖАНРЪТ

„*Немили-недраги*“ е повест. Това е епически жанр, който стои между разказа и романа. В сравнение с разказа, където в центъра е една случка, в повестта са изнесени поредица от сюжетно свързани епизоди. Действието обхваща значително по-дълъг интервал от време. За разлика от романа, който изобразява върху широкомащабно платно епохата и описва живота на героите си в значим период, повестта се съсредоточава върху определен биографичен отрязък и следи събитията в относително по-кратко време. Броят на участниците е също по-ограничен.

Като жанр от българската литература повестта се ражда през Българското възраждане. Във Вазовите повести е налице приемственост от възрожденската традиция, но и редица нови моменти. За разлика от възрожденските повести, където в центъра на повествованието е съдбата на един герой или на едно семейство, в „Немили-недраги“ броят на героите значително е увеличен. Те нямат роднинска връзка помежду си (както често е във възрожденските повести), но ги скрепя една много по-висша родственоост – принадлежността към семейството на мъчениците за свободата.

Речта на Странджата е кулминация в трета глава. Тя е един от емоционалните върхове на повестта. Съкровен израз е на възторзите на хъшовете и на техните надежди за свободен живот. За постигане на въздейственост на словото от особено значение е времевата ос „минало – настояще – бъдеще“, която го пронизва и изгражда ударните му пунктове. Движението е от героичното минало през безславното настояще към извоюването на свободното бъдеще. Важна е и пространствената перспектива, която се изразява чрез отношението „ние тук, прокудените“ – „нашите бедни братя там, поробения български народ“.

Основните моменти в речта са:

- *Обръщане към недалечното минало.* Припомнят се славните битки за отечеството, в които участници са и част от самите слушатели. Целта е те да бъдат изтръгнати от унието и отчаянието, да се повдигне самочувствието им.

- *Очертаване на ценностната система на хъшовете.* Ударението пада върху факта, че нито парите, нито богатствата могат да ги поблазнат. За тях няма нищо по-скъпо от кръвта, пролята за отечеството. Най-високият им нравствен идеал е да принесат себе си в жертва на свободата.

- *Вглеждане в настоящето.* Отличава се неговата нищожност на фона на миналите подвизи. Гладът, болестта, скиталчеството – на това са обречени прокудениците.

- *Съпоставка между положението на хъшовете и робското тегло на българите у дома.* Изгнаниците поне имат своята свобода, но тя не може да ги радва, докато братята им са гонени, позорени и убивани.

- *Поглед към бъдещето.* Изгражда се сбитата картина на включването в борбата, в която Странджата отново издига байрак в Балкана. Отразени са най-съкровени мечти на героя – да бъде полезен чрез делото си и пак да поведе в сражение.

- *Определението на Странджата за „хъш“.* В неговите представи хъшовството е равностойно на мъченичество. То е най-висша проява на самоотричане в името на доброто на България.

- *Надеждите за скорошно освобождение.* Финалните думи на Странджата имат характер на пророчество, което вдъхва увереност в бъдещето и подтиква към борба.

ТЕМИТЕ

В „Немили-недраги“ основни са темите за тежката и безрадостна съдба на българските хъшове, за любовта и скръбта по родината, за саможертвата и за героическия подвиг.

Особено място заема **темата за мъченичеството**. Нееднократно в произведението се говори за теглата на изгнаниците и за всекидневната им борба за оцеляване. Заедно с това се налага и едно по-друго разбиране за тяхното мъченичество, при което **мъченик** се изравнява със светец. Както християнските мъченици безропотно понасят всички страдания и умират в името на вярата, така и българските хъшове превъзможват несретния си живот. Те обричат себе си на великата идея за свободата на отечеството.

Друга повтаряща се тема в повестта е тази **за забравата и недооценяването**

на извършеното от хилядите безименни борци. Тя прозвучава с особена сила във финала на пета глава в думите на повествователя за самотния край на героите, допринесли за българското освобождение. Още по-жестока е участта на тези, които доживяват свободата. Подвизите им не само че не се помнят, а и те самите са изоставени и подложени на унижение.

Важен е и **мотивът за пътя**, който особено се откроява във II и в X глава. Негова вариация е **темата за бленувания героичен път**. В мечтите си героите нееднократно се виждат в Балкана с развети знамена, в битка с поробителите.

Основен емоционален и идеен център в V глава е смъртта на Знаменосеца. Засилена е ролята на **детайла** в описанието на **предметната обстановка**. Налице е натрупване на знаци, които вещаят смърт. Такива са угасналото огнище, немитите и нахвърляни без ред съдове, дебелият и все по-напластяващ се прах. Заедно с това се чертаят и промените в облика на **Странджата** – смъртната бледност, хлътването на очите, потъмняването на раните по лицето. На фона на тлеещото му тяло обаче се откроява могъществото на неговия дух. Знаменосеца чака смъртта гордо, а споменът за битките го крепи въпреки болките и телесната му немощ. Мизерната обстановка подчертава трагичния край на героя, но и го възвисява. Стореното от Странджата приживе стои високо над обикновеното и материалното.

Образът на **Бръчков** се разкрива в нова светлина. Неговата крехка душа на поет се оказва силна в решителните моменти. Състраданието, безкористната подкрепа, съпричастността към мъките на ближния – това са все черти от портрета на младия емигрант, които се проявяват в пета глава.

ГЕРОИТЕ

В повестта *„Немили-недраги“* е представена една изключително богата галерия от образи. Вниманието е насочено най-вече към съдбата на онези незнайни или забравени от историята мъченици на свободата. В центъра е **обобщеният образ на българския хъш**. Заедно с това всеки от героите има свои **индивидуални качества**, които го открояват сред останалите.

В образа на Бръчков Вазов обрисова себе си, като съчетава автобиографични моменти с мечтата си за героичен подвиг на бойното поле в името на родината. Той е въплъщение на **младия идеалист**. Изоставил е сигурния си дом и мирното си, но робско живеене, за да се включи активно в революцията.

Фигурата на **Странджата** е особено отличена сред българските емигранти. Той е изразител на високите нравствени идеали и морални ценности на българския революционер. В безрадостната атмосфера на изгнаничеството

Знаменосеца внася дух на непримиримост и героическа саможертвеност. Ролята му е на **закрилник**, на **мъдър съветник** и на **обединител**. Биографията му пък е висок пример за житейско поведение. Затова и неговите думи се чуват и имат тежестта на завет.

Македонски е човек на **бързите решения** и **незабавните действия**. Със своята непоколебимост, безстрашие, борбена натура и готовност за саможертва той е типичен представител на българските хъшове. В образа му са въплътени характерните черти на **бунтовника**, кален в битките и всецяло отдаден на делото. Неслучайно за герой в премеждието в X глава е избран именно Македонски. След преминаването по страшния мост повествователят уточнява, че по подобен начин по-късно пресичат Дунава и Бенковски, и Волов. Тази уж бегла забележка издига героя от повестта в един ред с апостолите на свободата. Така още веднъж се подчертава храбростта на постъпките му, но се задава и един модел на героично поведение, присъщ на българските национални герои.

Владиков е обобщен образ на българския интелгент в изгнание. Той съчетава работата си на просветител в българското училище в Браила с ролята на координатор на революционното движение.

Образите на **Хаджият**, **Попчето**, **Димитрото**, **Петко Мравката** допълват представата за несретния живот на българските емигранти.

В повестта се очертават **два типа герои**. Към първите принадлежат Странджата, Бръчов, Владиков. Те са идеализирани. Към втория тип се отнасят Македонски, Попчето, Хаджият. Те са по-земни и реални, дори понякога нарушават закона с действията си. Към подобни постъпки ги тласка обаче не личната изгода, а нуждите на делото.

Специфично е мястото на историческите личности в повестта и особено на **Левски**. Той присъства в сюжетното действие чрез срещата с Македонски, но на практиката конкретната случка нищо не казва за Апостола. Всеобхватността на делата му няма как да се представи чрез един-единствен момент от живота му. Затова и авторът посвещава на Левски цялата XI глава, където образът му е разгърнат с широк размах и вдъхновение.

Главата, посветена на тайната мисия на Македонски, има ясно изградена **композиция**. Тя е важен елемент в общата постройка на повестта. В нея се демонстрира повратен момент в сюжета – преминаването от възторжени слова и мечти към конкретни действия за извоюването на свободата.

Епизодът започва с кратка **експозиция**, която директно насочва към предстоящото събитие – преминаването през заледената река. Очертаването на

фигурата на Македонски и решителното му потегляне изпълняват функцията на **завръзка**. Следва градация на действието в посока към кулминация. Два са върховите моменти в откъса – сблъсъкът с обитателя на хижата за придобиване на спасителната дъска и преминаването през незамръзналата част от Дунава. В първия случай доминира грубата физическа сила. Отличава се решимостта на Македонски. Той е готов на всичко, дори на убийство, за да постигне целта си. Вторият момент – преминаването по импровизирания мост – акцентира върху духовната мощ на героя. Повествователят специално подчертава смъртната опасност, на която е изложен. Единствен знак за душевно напрежение у Македонски е прекръстването. Читателят, който обаче познава смелия хъш още от първите страници на повестта, е наясно с мотивите на тази внезапна проява на религиозност. Не за неговия собствен живот са опасенията му, а за мисията, от която зависи съдбата на народа му.

Използван е специфичен композиционен похват, при който читателят е оставен почти до края на епизода в неведение защо и при кого отива Македонски в Русчук, каква е задачата му. С разкриването ѝ настъпва и **развързката**. Това става при успешното пристигане в дома на баба Тонка. Въвеждането в подземната стаичка при Левски формално има характер на епилог (или още заключение).

Особено присъствие в X глава има **мотивът за пътя**. Акцентът в хода на действието пада върху изпитанията, през които минава героят, за да постигне целта си. Това са тежкото придвижване по леда, черната ивица вода насред Дунава, сблъсъкът с влаха, укриването от караула, заплахата от премръзване в тъмния ров, избягването на нощната стража в Русчук. Тези конфликтни моменти очертават **трудния път на героя**. Всеки от тях го поставя в гранична ситуация. Той постоянно е на ръба между живота и смъртта. Налице е скрита аналогия. Такава е и съдбата на българските борци за свобода, които трябва да превъзмогнат нечуван брой лишения и препятствия по пътя си.

Читателят още от първите редове на повестта е подготвен за това, че преминаването отвъд, завръщането в родината е не просто трудно, а неосъществимо за хъшовете. То е равносилно на смърт. Македонски постига невъзможното в името на високите идеи, на които служи.

Реката в „**Немили-недраги**“ има съществено място. За хъшовете Дунав е символ на българското, но той е и границата, която разделя героите от родината. Брегът на Дунав е мястото, откъдето хъшовете виждат родните хълмове. На брега на реката Македонски спира за кратко, преди да се отправи към българската земя. Там са и основните изпитания, които заплашват мисията му. Пресичането през

реката е знак за ново начало за героя, но и на нова фаза в действията на хъшовете. То бележи **момента на преобръщане** в техния живот. Преминава се от възторжени слова и мечти към дела в името на борбата.

КОМПОЗИЦИЯТА

Повестта се състои от **седемнадесет глави**, които в хронологичен ред представят съдбата на хъшовете.

I глава има характер на **експозиция**, а последната (XVII) на епилог. В хода на действието се отличават няколко върхови кулминационни момента. Това са речта на Странджата (III глава), смъртта на Знаменосеца (V глава), преминаването на Дунава от Македонски и срещата му с Левски (X глава), епичната битка при Гредетин (XVI глава).

Формално поестта може да се раздели на **две части** според времето на изложените в нея събития. **Първата част** (I – XIII глава) обхваща живота на хъшовете в Браила, а **втората част** (XIV – XVII глава) започва със срещата им в Букурещ и приключва с битката при Гредетин. Между двете части има три години прекъсване, разказът за които се попълва от повествователя.

Експозицията заедно с епилога на поестта оформят една особено силна и въздействаща **композиционна рамка** на творбата. Те я обрамчват, като задават крайните два пункта на една траектория, маркираща жестоката съдба на българския хъш преди и след Освобождението.

Глава XVII представя епичната битка при Гредетин. Героите, наречени с умилителното „нашите приятели“, са представени на фона на една реално състояла се битка. Така мечтите им – активно да участват в освобождението на отечеството си – се сбъдват. Трагично сбъдване постига и друга тяхна мечта – да пожертват живота си в името на свободата.

Действителната цел на писателя в „*Немили-недраги*“ обаче е не да опише реални исторически събития, нито да сподели спомени от младежките си години. Задачата му е да припомни героичните предосвобожденски времена – времена на идеали и саможертва, на нравствена чистота и висок морал. Те са в пълна противоположност с настоящето на твореца, което е безславно и дребнаво. Последните редове от главата пренасят в следосвобожденското време, като представят нерадостната съдбата на Македонски. Контрастът между епохата на подвиг и героизъм и безидейната съвременност е изразен най-точно в думите на повествователя: *„Бедни, бедни Македонски! Защо не умря при Гредетин!...“*

ЛИТЕРАТУРА И ИСТОРИЯ

Периодът на разгръщането на събитията в „*Немили-недраги*“ е приблизително от 1871 до 1876 г. Началото се отнася към времето, когато много от участниците в четническите въстания от края на 60-те години на XIX век се спасяват чрез изгнание в чужбина. Повестта завършва с битката при Гредетин (1876), един от върховите моменти в Сръбско-турската освободителна война, в която участват и български доброволци. Споменатите в XVII глава имена са на реални исторически личности, участвали в битките за независимостта на сръбските територии. Под ръководството на генерал Черняев е формирана руско-българска доброволческа бригада. Особено се откроява в битките фигурата на капитан Райчо Николов (капитан Райча в „Немили-недраги“), който по-късно участва и в Руско-турската война (1877 - 1878).

ИЗТЕГЛИ

[немили-недраги](#)

[живот](#)

[изгнание](#)

[посветен на родината](#)

[свободата](#)

Подобни материали

[„Българският език“ – Красотата на българския език и хулите, на които той е подложен](#)

[„Опълченците на Шипка“ – Възпяването на героите и страданията на народа](#)

[„Една българка“ – Обикновените човешки и християнски добродетели](#)

Последно добавени

[Образът на бореца за свобода и правда в поемата "Хайдути" на Христо Ботев](#)

[Образът на бореца за свобода и правда в поезията на Христо Ботев](#)

[ТЕСТ. „Зимни вечери“ – Христо Смирненски. Литература – 10 клас \(Вариант 1\)](#)

